

Τὸ Φεστιβάλ Ἐπιδάουρου ἄρχισε φέτος μὲ ἐξαιρετικὴ λαμπρότητα, ἔστω κι ἂν τὸ κοινὸ ποὺ προσήλθε δὲν ἦταν φέτος τόσο ὅσο ἄλλα χρόνια. Τὴ βαθμιαία ἀραίωση τοῦ κοινοῦ, ἂν δὲν κατορθωθεῖ τὸ Φεστιβάλ νὰ προσελκύσει πολλοὺς ξένους ποὺ θὰ ἔλθουν ἐπίτηδες ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ νὰ τὸ παρακολουθήσουν—τοῦτο ὅμως εἶναι δυσκολότατο νὰ ἐπιτευχθεῖ, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει χρειάζεται ἰδιαίτερα ἐντονη διαφήμιση—τὴν ἔχω προβλέψει· τοὺς λόγους τοὺς ἀνέπτυξα καὶ δὲ θέλω καὶ πάλι νὰ τοὺς ἀναλύσω· θ' ἀναφέρω μόνον συνοπτικὰ ὅτι ἡ Ἐπίδαυρος (παρ' ὅλη τὴν ὑποδειγματικὴ τάξιν ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ Φεστιβάλ καὶ τὴ θαυμάσια, ἄρτια ὀργάνωσή του, ποὺ ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς τὴ σημαντικότερη προσφορὰ ἀπ' ὅλα τὰ πολὺ ἀξιόλογα ἔργα τοῦ Τουρισμοῦ καὶ τῆς Περιηγητικῆς Λέσχης), καθὼς δὲ βρίσκεται κοντὰ σὲ μιὰ πολυκατοικημένη πολιτεία, εἶναι δυσπρόσιτη. Καθένας δὲν ἀποφασίζει κάθε χρόνο νὰ ξανακάνει τὴν ἴδια ἐκδρομὴν, ποὺ, ὅσο κι ἂν ἔχει, ὅσο γίνεται, ἐξομαλυνθεῖ, ἀπαιτεῖ πάντα ἓνα ποσοστὸ κόπου. Εἶναι πολὺ χα-

ρακτηριστικό ότι, παρ' ὅλη τὴ λαμπρότητα ποὺ προσέδωσε στὸ Φεστιβάλ ἡ παρουσίαση γιὰ πρώτη φορὰ φέτος στὴν Ἐπίδauρο τῆς «'Ορέστειας», τὸ θέατρο κάθε ἄλλο παρὰ γέμισε. Ἡ «'Ορέστεια» εἶναι, πιστεύω, ἓνα κορύφωμα τῆς ἀρχαίας μὰ καὶ τῆς παγκόσμιας θεατρικῆς τέχνης, κι ὅχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι ἡ μόνη τριλογία ποὺ παίζεται ὁλόκληρη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ της πλοῦτο· περιέχει τὰ πάντα· καὶ συγκλονιστικὰ πάθη καὶ νηφάλιο στοχασμὸς, καὶ διδασχὴ ποὺ δὲ γίνεται βαριά ἐπειδὴ τὴν ἀναφτερώνει ἡ πνευματικότητά, καὶ ἀφθονὴ φαντασία· κι ὅλα τοῦτα τὰ στοιχεῖα συνδέονται σὲ μιὰν ἀπαράμιλλη σύνθεση, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζει ἀδιάλειπτα ἡ ποίηση.

Οὔτε εἶναι δικαιολογητικὸ τῆς ἔλλειψης τῆς πυκνῆς συρροῆς τοῦ κοινοῦ, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ κατακλύσει τὸ θέατρο καὶ νὰ μὴν ἀφήσει οὔτε μιὰ θεσοῦλα ἀδειανή, τὸ ὅτι ἡ «'Ορέστεια» παίχθηκε πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια στὴν Ἀθήνα μὲ τὴν ἴδια σκηνοθεσία. Σκηνοθέτης ἦταν ἄλλοτε, ὅπως καὶ τώρα, ὁ κ. Ροντήρης. Ἔργα ὁμως σὰν τὴν «'Ορέστεια» δὲν ἐξαντλοῦνται· κάθε φορὰ ποὺ θὰ τὰ ξαναδεῖ κανένας, ἀντλεῖ ἀπ' αὐτὰ ἓνα νέο ἐμπλουτισμὸ. Ἀλλωστε, οἱ ἀρχαῖες τραγωδίες δὲν εἶναι ἀπειρες, καὶ κάποτε ὑποχρεωτικὰ θὰ ξαναπαίζονται. Ἀναγκαστικά, ὅταν θὰ ἔχουν περάσει μερικὰ χρόνια, θὰ γίνονται ἀλλαγές στὴ διανομή, κι ὁ ἴδιος ὁ σκηνοθέτης εἶναι πιθανὸ νὰ ἐξελισσεται, νὰ ἀναθεωρεῖ ὁρισμένους ἀντιλήψεις του, νὰ ἀρτιώνεται. Ἐτσι πάντοτε θὰ παρουσιάζονται καὶ καινούρια στοιχεῖα, ποὺ θὰ ἀνανεώνουν τὸ ἐνδιαφέρον. Ἀρκετὲς ἀλλαγές ἔγιναν φέτος γιὰ νὰ προσαρμοσθεῖ ἡ παράσταση στὸν πολὺ εὐρὺ χῶρο τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδάουρου, ποὺ εἶναι περίπου διπλάσιος ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου, γιὰ ν' ἀποκτήσουν οἱ κινήσεις περισσότερη ἔκταση καὶ μεγαλοπρέπεια. Ἀπὸ τίς πιὸ ἐμφανεῖς ἀλλαγές εἶναι ὅτι ἡ σκηνὴ τοῦ δικαστηρίου δὲ μᾶς μετέφερε πιά, ὅπως ἄλλοτε, ἔκτυπα στὸ χρυσὸ αἰῶνα τοῦ Περικλέους, ἀλλὰ σὲ μιὰν ἐποχὴ πιὸ ἀκαθόριστη, πιὸ μυθικὴ, ὅπως τὸ ζητᾷ τὸ

ἔργο. Γενικά, ἡ παράσταση ἀνταποκρίθηκε ἔξοχα, μὲ τὴ μαγεία της, τὴν ὑποβλητικότητα καὶ τὴν ἐπιβολὴ ἀρκετῶν εἰκόνων της, στίς ἀξιώσεις τοῦ τοπίου καὶ τοῦ θεάτρου τῆς 'Επιδάουρου, κι ὁ κ. Ροντήρης κέρδισε μ' αὐτὴν μιὰ μέγιστη νίκη.

Μόνο στὰ καθέκαστα παρατηρήθηκαν μερικὰ ἀδύνατα σημεία. Ἐγιναν ὀρισμένα λάθη διανομῆς· ἡ Κα Γκ. Μαυροπούλου π.χ. ἦταν ἀπαράδεκτα λίγη κι ἀνεπαρκὴς γιὰ νὰ ἐνσαρκώσει τὴν Ἀθηνᾶ, καὶ ἐγὼ τουλάχιστον δὲν ἐγκρίνω τίς πάρα πολλὲς ὁμαδικὲς ἀπαγγελίες τῶν χορικῶν, ἐνὸς-αὐτοῦ τουλάχιστον δὲν κατορθώνουν νὰ μεταδώσουν ἐντελῶς εὐδιάκριτα τὸ λόγο. Σ' αὐτές, πὺς συχνὰ ὁ λόγος μετατρέπεται σὲ βοῦισμα, ἐξαφανίζεται, καὶ τοῦτο εἶναι σημαντικὴ ἀπώλεια, μιὰ πού ἡ ποίηση εἶναι φυσικὰ διάχυτη σ' ὅλο τὸ ἔργο, ἀλλὰ συγκεντρώνεται, συμπυκνώνεται στὰ χορικά. Θὰ προτιμοῦσα πολὺ, ἔστω κι ἂν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ἐπιφυλάξεις γι' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὰ χορικά ν' ἀπαγγέλλονται ἀπὸ τίς κορυφαῖες, καὶ μόνο πολὺ λίγα μέρη ν' ἀπαγγέλλονται ἢ νὰ τραγουδιοῦνται ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ χοροῦ.

Συνολικὰ ὅμως ἡ παράσταση σημείωσε μιὰν αἰσθητότατη ἀνοδο ἀπάνω στὴν προηγούμενη· ὁ κ. Κωτσόπουλος, ὁ ὁποῖος στὴν ἀρχαία τραγωδία ἦταν πάντα ἐκανοποιητικότερος ἀλλὰ λίγο ἄτονος, ἔπαιξε τὸν Ὀρέστη μὲ μιὰ θερμότητα, ἡ ὁποία, καθὼς δὲν τὴν προσδοκοῦσαμε, μᾶς ξάφνιασε καὶ μᾶς συνεπῆρε. Εἶχε σ' ὅλες τίς σκηνὲς τοῦ ρόλου του τὴν πειστικότητα πού δείχνει ὅτι εἶχε τέλεια ἐνσωματωθεῖ σ' αὐτόν. Φλογερὴ παρουσιάστηκε καὶ ἡ πάντοτε ἕως τώρα ἔξοχη σ' ἐμφάνιση ἀλλὰ κάπως ψυχρὴ Κα Παναγιώτου. Στὸν δυσκολότατο ρόλο τῆς Κασσάνδρας ἦταν μαζὶ καὶ ἑξάλλη καὶ ὑποταγμένη στὸ νόημα τῆς Τέχνης, καὶ ἔτσι συγκλονιστικὴ. Οἱ κραυγὲς της ποτὲ δὲν ξέφυγαν ἀπὸ τοὺς μουσικοὺς, ἀρμονικοὺς τόνους. Μπράβο στὴν Κα Παναγιώτου καὶ στὸν κ. Κωτσόπουλο, γιατί ἐπέτυχαν, ἂν καὶ εἶναι πιά φθασμένοι, νὰ ξεπεράσουν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ διδάξουν ἔτσι τί ἐπιτυγχάνει ὁ ζῆλος, ἡ δου-

λειά, ή συναίσθηση ότι πάντα μπορεί κανένas νά επιδιώξει και νά κατακτήσει περισσότερα. "Όσο για τήν Κα Α. Συνοδινού, έστω κι αν πρόκειται ή γνώμη μου νά θεωρηθεί ιερόσυλη από κείνους πού προσκολλώνται στό ταμπού, δέ διστάζω νά πώ ότι μέ ικανοποίησε πολύ περισσότερο από τή μεγάλη ήθοποιό πού είχε πρωτοπαίξει τήν Κλυταιμνήστρα και τής είχε δώσει έναν άέρα όμοιότητας μέ τή φόνισσα Κάστρου. Μπορεί τό φωνητικό όργανο τής Καs Συνοδινού νά μήν είχε τήν ένταση και τό πλάτος πού χρειαζότανε στίς μεγάλες σκηνές, μπορεί σέ μερικά χρόνια ή Κα Συνοδινού νά ολοκληρώσει μιá δημιουργία τής Κλυταιμνήστρας ακόμα ώριμότερη, αλλά και τώρα κατόρθωσε νά μάς δώσει όλη τήν άγριότητα και τήν ύπουλότητα τής Κλυταιμνήστρας, χωρίς ούτε στιγμή νά προδώσει τό άρχοντικό σόι τής βασίλισσας, νά λησμονήσει ότι ή Κλυταιμνήστρα, όσο κι αν είναι έγκληματική φύση, είναι και βασίλισσα. "Όλεs οι στάσεις της, όλεs οι κινήσεις της, και προπάντων οι κινήσεις τών έξαισίωv βραχιόνων της, όλοι οι τονισμοί τής φωνής της, και στίς τραχύτερες σκηνές, είχαν εύγένεια, χωρίς ή εύγένεια ν' άφαιρέσει τίποτα από τή σκληρότητα ή νά τή γλυκάνει. Στίς σκηνές προπάντων τών γαλιριών ήταν υπέροχη.

Ή Κα Καπιταινέα μπορεί νά μή μάς ικανοποίησε τόσο σάν 'Ηλέκτρα όσο σάν κορυφαία, αλλά δέν άφησε νά τής διαφύγει καμιά παραφωνία, ήταν όλη τήν ώρα έπαρκής και μάς έδειξε συνεπακόλουθα ότι έχει τή δυνατότητα νά έξελιχθεί, ότι έχει τή στόφα τής τραγωδού.

Έντελώς ικανοποιητικά έπαιξαν τά επικουρικά τους μέρη οι κ.κ. Γ. Άποστολίδης, Π. Ζερβός, Στ. Βόκοβιτς, ή Κα 'Αθ. Μουστάκα και σχεδόν όλοι οι άλλοι ήθοποιοί πού έλαβαν μέρος στην παράσταση.

Τό θέατρο τής 'Επιδαύρου δυστυχώς δέ μεταφέρεται ή παράσταση όμωs τής «'Ορέστειας» μεταφέρεται. Νομίζω βέβαιο ότι αν μεταφερθεί στό «Θέατρο τών 'Εθνών», θά δώσει

κι άλλον ένα θρίαμβο στο Ἐθνικὸ Θέατρο καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περιβάλλον εἶναι κι αὐτὸ ἓνα πρωταρχικὸ στοιχεῖο, νομίζω ὅτι ὅσοι ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὴ δοῦν συμπληρωμένη μέσα στο πλαίσιο της, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίσουν τὸν κόπο καὶ τίς δυσκολίες, τίς ἄλλωστε περιορισμένες στο ἐλάχιστο, τῆς ἐκδρομῆς.